

УДК 347.45/.47

DOI <https://doi.org/10.32837/chc.v0i38.366>

Таран Ольга Сергіївна,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри адміністративних та цивільно-правових дисциплін

Прикарпатського факультету

Національної академії внутрішніх справ

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6302-2176>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В ДОГОВОРІ НА ТУРИСТИЧНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ

Постановка проблеми. У сучасних умовах необхідною складовою частиною становлення демократичної, правової держави є забезпечення рівних прав та можливостей для усіх соціальних груп. У 2010 році Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю, яка закріплює основні засади реалізації принципів інклюзивності, зокрема у сфері туристичної діяльності. Відповідно до статті 6 Закону України «Про туризм» одним із пріоритетних напрямів державної політики в галузі туризму є забезпечення доступності туризму та екскурсійних відвідувань для осіб з інвалідністю.

Водночас лише у 2014 році в Україні було припинено дію Наказу Міністерства охорони здоров'я «Про заходи щодо подальшого покращення медичного огляду осіб, що від'їжджають за кордон у відрядження та туристичні поїздки», згідно з яким більшість медичних станів, що є підставами для встановлення інвалідності, визначались як протипоказання для виїзду за кордон з туристичною метою. Також актуальною залишається проблема доступності об'єктів туристичної інфраструктури для осіб з інвалідністю та пристосованості готелів та інших засобів розміщення.

Стан дослідження теми. Проблематиці інклюзивного туризму та особливостям його здійснення присвячені праці Н.М. Влащенко, Н.В. Белоусової, Г.М. Кучер, Ю.Б. Миронова, Л.Ю. Матвійчука, Л.М. Чепурди. Правове регулювання договору на туристичне обслуговування досліджували Б.І. Вихристенко, М.М. Гудима, М.М. Гудима-Підвербецька, М.Д. Пленюк, В.О. Кохановський, Н.В. Федорченко, Р.І. Яворський.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, проблематика забезпечення прав осіб з інвалідністю за договором на туристичне обслуговування залишається недостатньо висвітленою. Необхідність забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю, пріоритетне значення неухильного дотримання принципу недискримінації, закріпленого у пункті b) статті 3 Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, важливість інклюзивності як індикатора рівня розвитку та відкритості суспільства, свідчать про актуальність вивчення забезпечення прав осіб з інвалідністю у сфері туристичного обслуговування.

Мета статті – вивчення сучасного стану забезпечення прав осіб з інвалідністю у договорі на туристичне обслуговування, виявлення проблемних аспектів реалізації принципу інклюзивності у туристичній діяльності та формування рекомендацій із удосконалення вітчизняного законодавства у сфері туристичного обслуговування осіб з інвалідністю.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Стаття 4 Закону України «Про туризм» передбачає, що залежно від категорій осіб, які здійснюють туристичні подорожі, є такі види туризму: дитячий; молодіжний; сімейний; для осіб похилого віку, для осіб з інвалідністю [1]. Водночас Закон України «Про туризм» не містить дефініції туризму для осіб з інвалідністю або інклюзивного туризму. У міжнародній практиці поряд із поняттям «інклюзивний туризм» активно вживається термін «доступний туризм» (accessible tourism), за яким усі люди, незалежно від наявності чи відсут-

ності у них інвалідності, мають рівні можливості здійснювати подорожі всередині країни, за кордоном або відвідувати визначні місця, пам'ятки або події, на яких вони бажають побувати [2, с. 8].

Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю спрямована на забезпечення рівних можливостей людей з інвалідністю у всіх сферах суспільного життя. Відповідно до пункту с) частини 1 статті 30 цієї Конвенції держави-учасниці зобов'язуються вживати усіх заходів для того, щоб особи з інвалідністю мали доступ до туристичних послуг, а саме до спортивних, рекреаційних і туристичних об'єктів та послуг тих, хто займається організацією дозвілля, туризму, відпочинку та спортивних заходів [3].

Ратифікація Конвенції про права осіб з інвалідністю зумовила необхідність удосконалення вітчизняного законодавства у сфері забезпечення рівних прав та можливостей для осіб з інвалідністю, зокрема й у сфері туристичного обслуговування. Так, необхідність забезпечення доступності туристичних ресурсів та туристичних послуг для осіб з інвалідністю визначено у Концепції Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року та у Розпорядженні КМУ «Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року». У 2019 році Ліцензійні умови провадження турсервісних діяльностей було доповнено пунктом 30, згідно з яким турсервіс провадженню своєї діяльності забезпечує створення необхідних умов для доступності місця її провадження особам з інвалідністю та іншим маломобільним групам.

Водночас слід звернути увагу на те, що більшість законодавчих нововведень мають вибірко-вий характер, адже в основному спрямовані на встановлення технологічних вимог до здійснення туристичної діяльності, наприклад щодо доступності розташування офісу турсервісера (турагента), але не містять спеціальних гарантій для забезпечення прав осіб з інвалідністю за договорами на туристичне обслуговування.

Розглянемо окремі проблемні аспекти, що виникають під час реалізації особами з інвалідністю права на туристичне обслуговування:

1. *Отримання повної та достовірної інформації про доступність обраної туристичної подорожі для осіб з інвалідністю.* Абзац 4 статті 19¹ Закону України «Про туризм» містить перелік інформації, яка обов'язково повинна бути надана суб'єктом туристичної діяльності споживачеві туристичного продукту до укладення договору на туристичне обслуговування. Зокрема, за пунктом 2 абзацу 4

статті 19¹ Закону України «Про туризм» турсервісера (турагент) повинен надати інформацію туристу про медичні протипоказання до здійснення туристичної подорожі через особливості фізичного стану (фізичні недоліки) туристів. Не зупиняючись на досить дискримінаційному формулюванні даного положення, зміст його полягає в тому, що турсервісера (турагент) має обов'язок повідомити туриста про неможливість здійснити певний вид подорожі у зв'язку зі станом здоров'я. Водночас статті 19¹ та 20 Закону України «Про туризм» не передбачають обов'язку турсервісера (турагента) за відсутності протипоказань для подорожі надати інформацію про доступність туру для особи з інвалідністю, зокрема засобів розміщення чи пересування під час подорожі.

Відсутність у законодавстві про туризм спеціальних гарантій для осіб з інвалідністю призводить до того, що турсервісери (турагенти) вносять цілий ряд спірних положень до договорів на туристичне обслуговування. Наприклад, у публічному договорі на туристичне обслуговування, розміщеному на веб-сайті турсервісера ТОВ «Група Компаній Інфлот Круїз Енд Феррі Україна» у пункті 7.18.2. викладено особливості укладення договору із особами з інвалідністю. Відповідно до положень пункту 7.18.2. договору на туристичне обслуговування турист, пересування якого під час круїзу залежить від інвалідного візка, повинен бути самодостатнім і мати особу, що його супроводжує, а також турист бере до уваги і погоджується з тим, що в деяких портах заходу судна можуть бути відсутні можливості для спуску і підняття на борт судна колісних засобів пересування [4]. Таким чином, замість того, щоб поінформувати особу з інвалідністю про відсутність у конкретно визначених портах засобів спуску для інвалідних візків або організувати допомогу для такого спуску, турсервісера, вносить у договір положення, за яким він наперед звільняється від відповідальності у разі відсутності спуску для інвалідних візків і перекладає вирішення питання організації пересування на туриста.

Натомість у європейській практиці саме турсервісера (турагент) повинен надати повну та достовірну інформацію щодо особливостей усієї подорожі туристу, що є особою з інвалідністю. Наприклад, відповідно до підпункту (viii) пункту 1 статті 5 Директиви (ЄС) 2015/2302 Європейського парламенту та Ради Європейського союзу про пакетні тури та пов'язані з ними туристичні послуги до обов'язкової переддоговірної інформації за договором на туристичне обслугову-

вання входить повідомлення туриста про те, чи підходить тур або відпочинок в цілому для осіб з інвалідністю і на прохання туриста туроператор зобов'язаний надати точну інформацію про відповідність усіх складових туристичного продукту потребам туриста [5].

Ураховуючи відсутність у Законі України «Про туризм» спеціальних положень щодо забезпечення прав осіб з інвалідністю за договором на туристичне обслуговування, практику внесення українськими туроператорами (турагентами) дискримінаційних положень до туристичних договорів, за якими вони діють на «випередження» та вносять до договорів положення, що дозволяють їм уникнути відповідальності за неналежне надання туристичних послуг особам з інвалідністю, вітчизняне законодавство потребує змін у цій сфері. З метою покращення забезпечення прав осіб з інвалідністю за договорами на туристичне обслуговування, враховуючи положення європейського законодавства, зокрема Директиви (ЄС) 2015/2302, абзац 4 статті 19¹ Закону України «Про туризм» «До укладення договору на туристичне обслуговування споживачеві туристичного продукту надається інформація про:…» слід доповнити підпунктом 11 такого змісту: «доступність туристичної подорожі та складових туристичного продукту, зокрема засобів розміщення та пересування для осіб з інвалідністю». Введення цього положення розширить перелік обов'язкової інформації за договором на туристичне обслуговування і забезпечить більш відповідальне ставлення туроператорів до організації подорожей для осіб з інвалідністю.

2. *Забезпечення перевезення, в тому числі трансферу до місця надання туристичних послуг, осіб з інвалідністю.* За статтями 1 та 20 Закону України «Про туризм» туристичний продукт, що надається туроператором (турагентом) на замовлення туриста за договором на туристичне обслуговування, мінімально повинен охоплювати дві послуги, зокрема перевезення та розміщення. Організація перевезення повинна забезпечуватись туроператором (турагентом) та у разі укладення договору із особою з інвалідністю супроводжується необхідністю дотримання правил перевізника. Наприклад, за правилами аеропорту Бориспіль про потребу надати послуги пасажиром з інвалідністю та іншим маломобільним групам населення в аеропорту необхідно повідомити при замовленні авіаквитків, але не пізніше, ніж за 72 години до вильоту.

Подібні правила щодо завчасного замовлення перевезення для осіб з інвалідністю діють також на залізниці. Зокрема, оформити замовлення на перевезення у спеціально обладнаному вагоні для осіб з інвалідністю, потрібно не пізніше, ніж за 5 діб до відправлення поїзда. Однак на практиці бувають випадки, коли навіть при завчасному бронюванні спеціальні вагони для осіб з інвалідністю не прикріплюються до поїзда, і пасажир про це дізнається у момент прибуття на посадку [6]. Для попередження виникнення таких ситуацій пропонується внести зміни до підпункту 2 абзацу 4 статті 20 Закону України «Про туризм» щодо перевезення як істотної умови договору та викласти зміни у такій редакції: «Характеристика транспортних засобів, що здійснюють перевезення ... час і місце відправлення та повернення, **доступність та порядок користування транспортними засобами, організація перевезення супроводжуваних осіб у разі перевезення осіб з інвалідністю**».

Необхідність цих змін обумовлюється тим, що на різних видах транспорту діють спеціальні правила користування для маломобільних осіб і туроператор, який організовує туристичну подорож, повинен забезпечити не лише поінформованість особи з інвалідністю про порядок перевезення як складову туристичного продукту, але й реально забезпечити належні умови перевезення осіб з інвалідністю.

3. *Медичне туристичне страхування та страхування від нещасного випадку осіб з інвалідністю.* Відповідно до статті 16 Закону України «Про туризм» туроператори, турагенти та інші суб'єкти туристичної діяльності несуть відповідальність за забезпечення страхування туристів, зокрема їх медичного страхування та страхування від нещасного випадку. Крім того, туристи мають право самостійно укладати договори страхування, однак повинні обов'язково повідомити про укладення такого договору туроператора (турагента).

Незважаючи на те, що за Законом України «Про туризм» страхування туриста має обов'язковий характер, на практиці особи з інвалідністю не завжди можуть його реалізувати, що підтверджується матеріалами судових рішень. Так, показовою є справа № 201/13021/16-ц, яка була розглянута судом першої інстанції та переглянута в апеляційному та касаційному порядку. Підставою звернення до суду було те, що Дніпропетровська філія ПрАТ «СК «АХА Страхування» відмовила позивачеві, який є особою з інвалідністю з дитинства, в оформленні полісу туристичного медичного страхування.

Свої дії страхова компанія зумовлювала правилами страхування, згідно з якими встановлені обмеження для страхування осіб з інвалідністю першої та другої груп за договором добровільного страхування подорожуючих за кордон. Так, згідно із правилами страхування цієї компанії у разі встановлення, що в застрахованій особі є перша або друга група інвалідності, то договір добровільного страхування подорожуючих вважається недійсним із моменту його укладання.

Жовтневий районний суд міста Дніпропетровська, який розглядав справу як суд першої інстанції, визнав такі умови страхування дискримінаційними та зобов'язав страхову компанію змінити правила туристичного страхування осіб з інвалідністю. Водночас суд апеляційної інстанції скасував рішення Жовтневого районного суду міста Дніпропетровська, оскільки позивач повинен був не подавати позов до суду, а спершу в досудовому порядку звернутись зі скаргою до страхової компанії або до Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Слід звернути увагу на те, що апеляційний суд при прийнятті постанови не врахував наявності у матеріалах справи доказів про те, що позивач звертався із письмовою заявою до страхової компанії із вимогою пояснити йому причини відмови в укладенні договору туристичного страхування, однак відповіді не отримав. Верховний суд, переглядаючи цю справу у касаційному порядку, у постанові від 31 жовтня 2019 року залишив в силі рішення суду першої інстанції та скасував постанову суду апеляційної інстанції [7]. У своїй правовій позиції Верховний суд наголосив на тому, що всі люди є рівними, а особи з інвалідністю повинні мати доступ до всіх аспектів суспільного життя нарівні з іншими. У зв'язку із цим правила страхування компанії «СК «АХА Страхування» мають дискримінаційний характер та підлягають зміні.

Наведені приклади судової практики переконливо доводять, що страхові компанії не завжди дотримуються принципу недискримінації при укладенні договорів туристичного страхування

та можуть встановлювати спеціальні, складніші правила страхування для осіб з інвалідністю, відмовляти таким особам у страхуванні або передбачати правилами страхування положення про недійсність договорів туристичного страхування, укладених з особами, що мають інвалідність. Ураховуючи обов'язковий характер страхування для здійснення туристичних подорожей, ратифікацію Україною Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю та водночас право страховика самостійно розробляти правила страхування відповідно до Закону України «Про страхування», туроператори (турагенти) під час організації подорожі для осіб з інвалідністю повинні забезпечити їх медичне туристичне страхування.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Втілення законодавчо закріпленого принципу рівних прав для осіб з інвалідністю неможливий без його належної реалізації у сфері туристичного обслуговування. До основних проблемних аспектів, що виникають на практиці при укладенні договорів на туристичне обслуговування в осіб з інвалідністю, належать: отримання повної та достовірної інформації про доступність обраної туристичної подорожі для осіб з інвалідністю; забезпечення належного перевезення, зокрема трансферу до місця надання туристичних послуг; медичне туристичне страхування та страхування від нещасного випадку осіб з інвалідністю. Із метою покращення забезпечення прав осіб з інвалідністю за договором на туристичне обслуговування до Закону України «Про туризм» пропонується внести зміни, зокрема абзац 4 статті 19¹ щодо умов надання туристичних послуг доповнити положенням про обов'язковість надання туроператором (турагентом) туристу інформації про доступність туристичної подорожі та складових частин туристичного продукту для осіб з інвалідністю, а також змінити положення підпункту 2 абзацу 4 статті 20 Закону України «Про туризм» та визначити його істотною умовою доступності та порядку користування транспортними засобами, організацію перевезення супроводжуваних осіб у разі туристичного обслуговування осіб з інвалідністю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР зі змінами та доповненнями. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 31. Ст. 24.
2. European Network for Accessible Tourism. Rights of Tourists with Disabilities in the European Union Framework. Fundación ONCE, Spain. Edited by Ivor Ambrose. 2008. URL : https://www.accessibletourism.org/resources/enat_study_1_rights_final_en.pdf (дата звернення: 10.07.2020).
3. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю від 13 грудня 2006 р. : Закон України «Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї» від 30.09.2016 р. № 1767-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 10.07.2020).

4. Товариство з обмеженою відповідальністю «Група Компаній Інфлот Круїз Енд Феррі Україна». Публічний договір на туристичне обслуговування. URL : <https://inflocruises.com/ua/page/oferta> (дата звернення: 10.07.2020).
5. Directive (EU) 2015/2302 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on package travel. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32015L2302> (дата звернення: 10.07.2020).
6. Пирлік Г. Інвалідність як перешкода. Чому купувати залізничні квитки онлайн можуть не всі. Громадське радіо. 2017. URL : https://hromadske-radio.cdn.ampproject.org/v/s/hromadske.radio/news/2017/09/23/invalidnist-yak-pereshkoda-chomu-kupuvaty-zaliznychni-kvytky-onlayn-mozhut-ne-vsi/amp?usqp=mq331AQFKAGwASA%3D&_js_v=0.1#aoh=15852652026344&referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com&_tf=%D0%94%D0%B6%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BB%D0%BE%3A%20%251%24s&share=https%3A%2F%2Fhromadske.radio%2Fnews%2F2017%2F09%2F23%2Finvalidnist-yak-pereshkoda-chomu-kupuvaty-zaliznychni-kvytky-onlayn-mozhut-ne-vsi%2F (дата звернення: 10.07.2020).
7. Постанова Верховного Суду від 31.10.2019 р. судова справа № 201/13021/16-ц. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86206010> (дата звернення: 10.07.2020).

Таран Ольга Сергіївна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В ДОГОВОРІ НА ТУРИСТИЧНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ

Досліджено сучасний стан та перспективи розвитку законодавства України у сфері туризму щодо забезпечення прав осіб з інвалідністю у договорі на туристичне обслуговування. Визначено, що інклюзивний туризм у сучасних умовах є одним із пріоритетних напрямів розвитку туристичної діяльності, тому потребує належного нормативно-правового регулювання.

Ратифікація Україною Конвенції про права осіб з інвалідністю зумовила внесення численних змін до національного законодавства щодо закріплення принципу рівних можливостей для осіб з інвалідністю. На основі аналізу правових норм у сфері туристичної діяльності зроблено висновок про те, що більшість законодавчих новел стосуються лише вимог щодо обов'язкового приведення у відповідність до міжнародних стандартів доступності для осіб з інвалідністю об'єктів туристичної інфраструктури та офісів туроператорів (турагентів). При цьому проблематика забезпечення та захисту прав осіб з інвалідністю в договорі на туристичне обслуговування залишилась поза увагою законодавця.

Рішення вітчизняних та іноземних судів, а також практика застосування законодавчих норм у сфері забезпечення прав осіб з інвалідністю за договором на туристичне обслуговування, свідчать про те, що ефективне туристичне обслуговування осіб з інвалідністю не обмежується лише доступом до об'єктів туристичної діяльності, а має комплексний, багатоаспектний характер. Зокрема, існує ряд особливостей у сфері перевезення осіб з інвалідністю, що охоплюють: обов'язкове завчасне бронювання спеціальних місць для перевезення, використання особами з інвалідністю пільг на перевезення, узгодження в договорі положень щодо виділення місця для супроводжуючої особи або додаткового місця для багажу тощо. Крім того, окремої уваги потребує порядок та умови страхування особи з інвалідністю під час туристичної подорожі.

На основі судової практики зроблено висновок про те, що, незважаючи на законодавчі положення, в окремих випадках особам з інвалідністю відмовляють у перевезенні або страхуванні, що унеможливорює отримання ними туристичних послуг. Із урахуванням положень міжнародних нормативно-правових актів розроблено пропозиції щодо внесення змін до законодавства України з метою удосконалення забезпечення прав осіб з інвалідністю у договорі на туристичне обслуговування.

Ключові слова: особа з інвалідністю, інклюзивний туризм, договір на туристичне обслуговування, права туриста, недопущення дискримінації за ознакою інвалідності.

Taran Olga

SAFEGUARDS FOR THE RIGHTS OF INCAPACITATED PERSONS BY AGREEMENT FOR TOURIST SERVICES

The contemporary state and growth prospects of the Law of Ukraine are studied in the field of tourism because of safeguards for the rights of incapacitated persons by Agreement for tourist services. It is fixed that inclusive tourism in contemporary conditions is among priority growth area of tourist activity, for this reason regulatory environment is needed.

Ukraine's Ratification of the Convention for the rights of incapacitated persons caused entering of numerous changing in the Local Law because of entrenchment of the principle of equal possibilities for incapacitated persons. On the ground of the analysis of legal norms in the field of tourist activity, it is concluded that most Law novelties concern only the mandatory requirements compliance with international accessibility standards for incapacitated persons, objects of tourist infrastructure and offices of tour operators (travel agents). In such case problematic of safeguards for the rights of incapacitated persons by Agreement for tourist services was neglected by the Law.

Decisions of national and foreign courts, as well as the practice of application of the Law norms in the field of safeguards for the rights of incapacitated persons by Agreement for tourist services, attests to the fact that effective tourist services for incapacitated persons was looked beyond only with accessing objects of tourist services and is endowed with complex, multifaceted nature. For example, there are a set of features in the field of transportation of incapacitated persons, covering: obligatory advance reservation of special places for transportation, used by incapacitated persons of privileges for transportation, approval at the Agreement on the allocation of space for an

accompanying person or extra luggage space, etc. In addition, individual attention needed arrangements of insurance of incapacitated persons during a tourist trip.

On the ground of Court Practice, it is concluded that despite the Law provisions, in some cases incapacitated persons are denied in transportation or insurance, which in turn makes it impossible for them to receive tourist services. Taking into account the provisions of international laws and regulations was drafted a proposal because of adaptations to the Law of Ukraine with the purpose of advanced features of safeguards for the rights of incapacitated persons by Agreement for tourist services.

Key words: an incapacitated person, inclusive tourism, agreement for tourist services, tourist rights, preventing disability discrimination.